

**LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
MOKSLO TARYBA**

**NUTARIMAS
DĖL TEIKIMO JAUNŪJŲ MOKSLININKŲ IR DOKTORANTŲ GERIAUSIŲ
MOKSLINIŲ DARBŲ KONKURSUI (LMA)**

2021 m. gruodžio 8 d. Nr. TN-44

Vilnius

Nutaria teikti Lietuvos mokslų akademijos Jaunųjų mokslininkų ir doktorantų geriausių mokslinių darbų konkursui dokt. Vytenio PODĖNO darbą – „Pietryčių Baltijos regiono gyventojų elgsenos tyrimai: ankstyviausioji metalurgija ir piliakalniai bronzos amžiuje“ (du išskirtinio reikšmingumo straipsnius, skirtus aktualioms Bronzos amžiaus problemoms spręsti pasitelkus novatorišką metodologiją (1. Podėnas, V., Čivilytė, A., 2019. Bronze casting and communication in the Southeastern Baltic Bronze Age. *Lietuvos archeologija* 45: 169–199. Doi: 10.33918/25386514-045005; 2. Podėnas, V., 2020. Emergence of Hilltop Settlements in the Southeastern Baltic: New AMS ¹⁴C Dates from Lithuania and Revised Chronology. *Radiocarbon* 62 (2): 361–377. Doi: 10.1017/RDC.2019.152)).

Šie straipsniai skirti dviejų reikšmingų vėlyvojo bronzos amžiaus (1100–500 m. pr. Kr.) procesų problematikai ir naujų koncepcijų formulavimui. Iki jų V. Podėnas ėjo nuosekliai ir ilgalaikę mokslinę veiklą, apėmusią atskirų archeologinių gyvenviečių tyrimus, anksčiau tyrinėtų vietovių duomenų ir surinktų archeologinių rinkinių antrines analizes, eksperimentinių programų plėtojimą. Šiame mokslininko karjeros etape pažymėtinas aktyviai ir rezultatyviai plėtojamas bendradarbiavimas su visa eile Lietuvos ir užsienio mokslininkų.

Pirmasis straipsnis apžvelgia visus surinktus duomenis apie ankstyviausiąją bronzos liejybą ir apdirbimą pietryčių Baltijos regione. Jais remiantis išskirta pasikartojančios ir aktyvesnės regione vykdomos ankstyvosios metalurgijos pradžia būtent vėlyvajame bronzos amžiuje. Identifikavus lietuvių dirbinių vyraujančius tipus, jų apimtį ir regioninę pasiskirstymą, aptariamuju

laikotarpiu bronzos liejyba sieta ne su vietinių gyventojų įsisavinta technologija, bet su Skandinavų įtaka. Pagal aptiktus visiškai nebūdingus pietryčių Baltijos regionui laivo formos akmenų kapinynus, skandinavų potencialios gyvenvietės aptariamoju laikotarpiu yra išskiriamos Kuršo pusiasalio šiaurinėje dalyje, Saaremos salos pietinėje dalyje bei Priegliaus upės žemupyje. Šiuos procesus sulyginus su įtvirtintų gyvenviečių regioniniu pasiskirstymu, moksliniame darbe pasiūlytas trijų lygių komunikacijos tinklų modelis, apimantis plačius tarpregioninius ryšius, circum-Baltijos kontaktus ir vietinį bendravimą tarp skirtingų bendruomenių pietryčių Baltijos regione. Nors regione išplitusios socialinės įtampos lėmė piliakalnių atsiradimą, tačiau tokio pobūdžio metalurgijos koncentravimasis būtent vietinių gyventojų teritorijose nurodo, kad bent kurį laiką vietinių rinkų metalo paklausa buvo patenkinama taikiu būdu. Greičiausiai specialistams ir jų palydai atvykus patiems į potencialių mainų vietas, kurias užtikrino bendruomenės išvysčiusios sau saugias gyvenvietes prie pagrindinių komunikacijos kelių.

Antrasis straipsnis yra skirtas piliakalnių pasirodymo ir ankstyvosios raidos klausimams. Jame apžvelgiamos visos iki tol surinktos ¹⁴C datos pietryčių Baltijos regiono įtvirtintose gyvenvietėse, kritiškai vertinamas jų reprezentatyvumas bei skelbiami nauji duomenys iš Rytų Lietuvos piliakalnių, kurių chronologija radiometrinėmis datomis iki tol nebuvo nagrinėta. Straipsnyje prieštaraujama ankstyviausių piliakalnių pasirodymo iš Rytų hipotezei, kuri paremta nenuosekliais duomenimis ir neteisingai paimtais mėginiais Šiaurės Vakarų Baltarusijos piliakalniuose. Vietoje jos, pasiūloma proceso pradžią sieti su Baltijos jūros reikšme ir nurodoma, kad ankstyviausi patikimai datuoti archeologiniai kontekstai yra būtent Vakarų Latvijos įtvirtintose gyvenvietėse. Šioje regiono dalyje apie 1100–900 m. pr. Kr. išvystyti ankstyviausi piliakalniai vėliau plito palei pagrindinius regiono kelius siejamus su Baltijos jūros pakrantės įtaka ir Dauguvos upe. Išvysčiusios socialinės įtampos pasiekė kurį laiką besitęsusi piką 800–400 m. pr. Kr., kurio vienas iš atspindžių yra Baltijos aukštumose išsivystęs įtvirtintų gyvenviečių tinklas. Šioje teritorijoje bendruomenės, skirtingai nei vakarinėje regiono dalyje, atvirkščiai vengė pagrindinių kelių ir kūrėsi labiau izoliuotose vietovėse, prie mažesnių upių ar upelių bei ežerų. Straipsnyje gyvenviečių tinklas aiškintas tiek aplinkos, tiek socialiniais aspektais, kurių ryškesnis šiuo atveju yra pastarasis.

Abiejuose straipsniuose detalai pristatyta doktoranto vystomos koncepcijos dalis, kuri netrukus bus integruota į baigiamos rengti disertacijos rankraštį. Pažymėtina jau beužsimezganti doktoranto patirtis vykdant projektines veiklas. Jis jau yra įsitraukęs į tyrėjų grupės projektą kartu

su dr. A. Čivilyte (projekto vadove), dr. Karoliu Minkevičiumi, dr. Heidi Luik (kiti pagrindiniai vykdytojai) bei dr. G. Piličiauskiene (nepagrindinė projekto vykdytoja). Projekto paraiška pateikta Lietuvos mokslo tarybos organizuojamam mokslininkų grupių projektų konkursui jau laimėjo finansavimą; šiuo metu projektas sėkmingai įgyvendinamas (2020–2022 m. „Vėlyvojo bronzos amžiaus (1100–500 m. pr. Kr.) ekonomika rytiniame Baltijos jūros regione: naujo modelio link“ (S-MIP-20-46). Jame plėtojama tarpdisciplininiai tyrimai siekiant novatoriškai nagrinėti vėlyvojo bronzos amžiaus ekonomikos problematiką.

Posėdžio pirmininkas

Darius Staliūnas

Parengė

Mokslo tarybos sekretorius

Darius Baronas